

Sposoby adaptacji klas społecznych do zmiany społeczno-gospodarczej w Polsce

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Krzysztof Teodor Toeplitz, *Próba opisu inteligenta z PRL*, 12.12.2005 r., dostępny w internecie: polityka.pl [dostęp 13.09.2020 r.].
- Źródło: Piotr Wójcik, *Awans społeczny? Chyba nie w Polsce*, 31.01.2020 r., dostępny w internecie: krytykapolityczna.pl [dostęp 13.09.2020 r.].

- Źródło: Piotr Kulas, *Trzeba bronić inteligencji*, „Znak” 2019 r., nr 766, dostępny w internecie: miesiecznik.znak.com.pl [dostęp 13.09.2020 r.].
- Źródło: Artur Patrzylas, *Do jakiej klasy społecznej należysz? Uważaj, możesz się poważnie mylić*, 19.06.2017 r., dostępny w internecie: forsal.pl [dostęp 13.09.2020 r.].

Sposoby adaptacji klas społecznych do zmiany społeczno-gospodarczej w Polsce

Źródło: domena publiczna.

Heraklit stwierdził kiedyś, że nie można dwa razy wejść do tej samej rzeki. Woda, płynąc, zmienia jej bieg, choć potrzeba czasu, aby to dostrzec. To powiedzenie można również odnieść do społeczeństwa: ono ciągle się zmienia i dlatego jego członkowie muszą się przystosowywać do nowych warunków.

W tej lekcji zapoznasz się ze zmianami społecznymi, które miały miejsce w Polsce w okresie PRL i III RP. Zapoznając się z materiałem, zastanów się nad czynnikami, które były źródłem tych zmian.

Twoje cele

- Zdefiniujesz pojęcie zmiany społecznej.
- Omówisz zmiany, jakie zaszły w strukturze warstwowo-klasowej społeczeństwa polskiego.
- Ocenisz charakter zmian społecznych w Polsce.

Przeczytaj

Zmiana społeczna

Spółeczeństwa zmieniają się. Stwierdzenie zmiany polega na wskazaniu stopnia modyfikacji, która dokonała się w określonym czasie w obrębie instytucji danego społeczeństwa.

Cztery zasadnicze czynniki będące źródłami zmiany społecznej:

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Spółeczeństwo polskie w okresie PRL i obecnie

Zmiany, jakie dokonały się w wyniku II wojny światowej na ziemiach państwa polskiego, były bezprecedensowe. Zmiana granic spowodowała, że duże zbiorowości Polaków pozostały poza granicami państwa polskiego na wschodzie. Akcje przesiedleńcze, w tym operacja „Wisła”, zmieniły strukturę narodowościową na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Industrializacja pociągnęła za sobą masowe migracje ze wsi do miast. Przejmowanie przez państwo własności prywatnej spowodowało zmianę ładu społecznego. Zmiany organizacji politycznej i wprowadzenie realnego socjalizmu także odmieniły relacje społeczne.

Wskutek tych zmian powstało społeczeństwo w miarę jednorodne narodowościowo i religijnie, nastąpił przyrost liczby ludności zamieszkującej miasta, upowszechnienie oświaty, dostępu do służby zdrowia i świadczeń socjalnych. Z drugiej strony pozbawiono ludzi inicjatywy, gdyż państwo wiedziało najlepiej, co obywatele powinni robić.

Struktura społeczna w okresie PRL wyglądała z powyższych powodów następująco:

W roku 1989 rozpoczął się w Polsce i innych krajach Europy Środkowej proces [transformacji ustrojowej](#). Towarzyszyły mu przemiany polityczne, gospodarcze,

a nawet kulturalne i mentalne. Zmianom tym towarzyszyły szybkie tempo oraz odrzucenie wszystkiego, co socjalistyczne, łącznie z modelem *homo sovieticus*. W okresie PRL po ukończeniu nauki człowiek otrzymywał nakaz pracy kierujący go do określonego zakładu, gdzie często pracował aż do emerytury. Cnotą była lojalność wobec swojej firmy. Po okresie transformacji to, co ma cechować dobrego pracownika, to „elastyczność”, „dyspozycyjność” i „mobilność”. Państwo nie podejmuje już decyzji za obywatela, ale pozwala mu działać i samemu prowadzić przedsiębiorstwo, o ile obywatel tego chce. Nie ma już centralnej siatki płac, pensja zależy od umiejętności, doświadczenia i wiedzy pracownika oraz jego zdolności negocjacyjnych. Zmieniona została struktura własności – z państwowej na prywatną. W wyniku tego doszło do zróżnicowania dochodów, co wpłynęło też na sytuację ekonomiczną i pozycję członków społeczeństwa. Pojawiły się także nowe instytucje społeczne i polityczne.

To wszystko wpłynęło na zmiany w strukturze społecznej.

Obecnie obejmuje ona:

- **klasę wyższą** – prezesi korporacji i dużych firm, menedżerowie najwyższego szczebla kierowania, politycy, osoby bardzo zamożne i cieszące się prestiżem społecznym;
- **wyższą klasę średnią** – specjaliści i eksperci, posiadający bardzo wysokie kwalifikacje i umiejętności ich wykorzystania;
- **klasę średnią** – przedsiębiorcy, przedstawiciele dawnej inteligencji, wykwalifikowani robotnicy; jest to klasa najbardziej zróżnicowana wewnętrznie i najliczebniejsza;
- **klasę niższą** – rolnicy posiadający niewielkie gospodarstwa rolne, niewykwalifikowani robotnicy, bezrobotni;
- **podklasę** – osoby postawione poza nawiasem społeczeństwa (bezdomni, osoby uzależnione, przestępcy itp.)

Słownik

dyferencjacja społeczna

występowanie różnic między ludźmi, ich różna pozycja w strukturze społecznej

homo sovieticus

człowiek sowiecki; określenie używane do opisu typu osobowości, którego zasadnicze cechy zostały ukształtowane przez system komunistyczny

klasa społeczna

zbiorowość, której cechami charakterystycznymi są względnie trwała przynależność oraz cechy społeczne niewynikające z czynników biologicznych i genetycznych

transformacja ustrojowa

zmiany związane ze sposobem sprawowania władzy i sposobu rządzenia, obejmujące system polityczny i/lub partyjny danego państwa lub grupy

zmiana społeczna

informacja o tym, co i w jakim stopniu się zmieniło; polega na wskazaniu stopnia modyfikacji, która dokonała się w określonym czasie w obrębie instytucji danego społeczeństwa

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznając się z audiobookiem, zastanów się nad pozycją społeczną swojej rodziny w okresie PRL i obecnie.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PNMeXasNi>

Przemiany w polskim społeczeństwie po transformacji

Transformacja, jaka nastąpiła w latach 90. XX w. w Polsce, zmieniła obraz polskiego społeczeństwa. Największe zmiany dotyczyły warstw i klas społecznych.

Klasa robotnicza straciła wówczas uprzywilejowaną pozycję. Upadek przedsiębiorstw państwowych pociągał za sobą nie tylko grupowe zwolnienia i widmo bezrobocia, ale pozbawił też pracowników dostępu do różnego rodzaju dóbr: mieszkań pracowniczych, wczasów zakładowych, świetlic przyzakładowych.

W związku z tym wiele osób, przyzwyczajonych do tego, że ich potrzeby są zaspokajane odgórnie, nie potrafiło sobie samodzielnie poradzić. Nie było to związane tylko z ich mentalnością, ale i brakiem zasobów. Często też wstydzili się zgłosić do instytucji zajmujących się świadczeniami społecznymi. Spowodowało to ich przejście do tworzącej się klasy niższej, a w skrajnym przypadku – podklasy.

Z kolei inni zdolali się szybko przekwalifikować albo wzbogacić na pierwszej fali przedsiębiorczości. Te osoby zasiliły klasę średnią.

Podobny los spotkał klasę chłopską. W latach 90. XX w. szybko okazało się, że polskie rolnictwo jest zacofane technologicznie i niewydajne w porównaniu z krajami kapitalistycznymi. W dodatku wyszło na jaw, że wysoki poziom zatrudnienia w rolnictwie jedynie maskował rzeczywiste bezrobocie, ukrywane w czasach PRL-u.

Szczególnie dramatyczne skutki dla pracowników wiejskich miała likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych. Oznaczała dla nich nie tylko utratę pracy, ale i możliwości zaspokajania wielu innych potrzeb, na przykład zostali pozbawieni mieszkań, dostępu do przedszkoli, świetlic i ośrodków zdrowia. Ponadto ludzie ci nie mieli większych szans na znalezienie zatrudnienia w małych gospodarstwach rolnych, a i miasta nie były w stanie przyjąć nadwyżek siły roboczej z powodu i tak istniejącego

w nich wysokiego bezrobocia. Z tych powodów większość ludności chłopskiej i pracowników PGR-ów zasiliła klasę niższą.

Zróżnicowaniu społecznemu uległa także inteligencja. W okresie PRL-u była ona w miarę zwartą warstwą społeczną. Obecnie rozproszyła się, a jedynym czynnikiem, który ją spaja, jest wysoki poziom wykształcenia. Część inteligencji podjęła własną działalność gospodarczą lub znalazła dobrze płatną pracę w firmach z kapitałem zagranicznym, część pozostała w sferze budżetowej ze zdecydowanie niższymi płacami. Z tych powodów większości przedstawicieli inteligencji zasiliła klasę średnią lub średnią klasę wyższą.

Jednocześnie coraz mniej mówi się o typowej inteligencji, która wyróżniała się znajomością literatury, historii i kultury. Obecnie osoby z wykształceniem wyższym nie zwracają na to większej uwagi, koncentrując się na poprawie swojej sytuacji materialnej.

Z kolei elity polityczne PRL-u zostały odsunięte od władzy po roku 1989. Część z nich przeszła na polityczną emeryturę, inni natomiast związali się z sektorem prywatnym lub zmienili barwy partyjne i nadal są rozpoznawalnymi przez społeczeństwo politykami należącymi do klasy wyższej.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Przeanalizuj zmiany, jakie miały miejsce po 1989 r. w twojej miejscowości.

Ćwiczenie 2

Zajmij stanowisko: czy zmiany, jakie dokonały się w ciągu ostatniego półwiecza w społeczeństwie polskim, mają pozytywny charakter? Swoje stanowisko uzasadnij minimum dwoma argumentami.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z fotografią i wykonaj ćwiczenie.

Źródło: NAC, licencja: CC BY-SA 3.0.

Zapoznaj się z fragmentem tekstu i wykonaj ćwiczenie.

” Artur Patrzylas

Do jakiej klasy społecznej należysz? Uważaj, możesz się poważnie mylić

Czym charakteryzuje się polski system klasowy? Zdaniem dr. hab. Macieja Gduli jedną z jego wyróżniających cech jest ekonomiczna słabość niższej klasy średniej. Podkreśla on, że mainstreamowy medialny przekaz do jej przedstawicieli brzmi: „możecie być jak społeczna elita, której życie codziennie oglądacie na ekranach TV”. To jednak wierutne kłamstwo, a różnica pomiędzy stylem życia establishmentu i znacznej części klasy średniej ma charakter jakościowy, a nie ilościowy. W jakich aspektach życia najbardziej się zaznacza? Na przykład w zakresie edukacyjnych szans. – Prywatne szkoły średnie dla klasy wyższej kosztują w Warszawie nawet 100 tysięcy za rok. Klasa średnia nie ma takiego startu – mówi Gdula w wywiadzie dla Krytyki Politycznej.

Badacz zwraca uwagę na to, że w Polsce około 2–3 proc. rodzin żyje w izolacji i nie musi mierzyć się z większością społecznych problemów. Wielu przedstawicieli klasy średniej karmi się iluzją, że mogą sobie pozwolić na elitarny standard życia. Efektem tego musi być narastająca frustracja. Analizując statystyki, na przykład odnoszące się do rozwarstwienia dochodowego w Polsce (indeks Giniego), można dojść do wniosku, że nie odbiega ono negatywnie od unijnej średniej. Według raportu OECD z końca 2016 roku wartość współczynnika dla Polski wynosi 0,3, co plasuje nas w środku stawki (krajów grupy OECD). Zresztą regularnie spada, jeszcze w 2004 roku wynosił 0,38. Dla porównania, dla Norwegii przyjmuje wartość 0,25,

dla Niemiec 0,28, natomiast dla USA aż 0,39 (jeden z najwyższych wśród państw grupy). Generalnie najmniej rozwarstwione są kraje skandynawskie oraz większość najbardziej rozwiniętych (poza anglosaskimi), natomiast ich przeciwieństwo stanowią kraje Europy Płd., USA oraz kraje Ameryki Płd. Z raportu NBP „Zasobność gospodarstw domowych w Polsce” wynika jednak, że jeśli weźmiemy pod uwagę nierówności majątkowe, to okaże się że przepaść pomiędzy najbogatszymi, a ubogimi masami jest ogromna. Krytyka Polityczna wyliczyła, że 10 najbogatszych Polaków posiada majątek o wartości równej życiowemu dorobkowi 7 milionów najuboższych. Na typowy majątek klasy średniej składa się zazwyczaj mieszkanie za 300 tysięcy złotych plus samochód plus niewielkie oszczędności. Nie posiada więc ona właściwie kapitału niezbędnego do rozpoczęcia własnej działalności biznesowej albo inwestowania.

Źródło: Artur Patrzylas, *Do jakiej klasy społecznej należysz? Uważaj, możesz się poważnie mylić*, 19.06.2017 r., dostępny w internecie: forsal.pl [dostęp 13.09.2020 r.].

Zapoznaj się z fragmentem tekstu i wykonaj ćwiczenie.

” Piotr Wójcik

Awans społeczny? Chyba nie w Polsce

Okazuje się, że jesteśmy niezwykle zamożnym społeczeństwem – zmontowanie bańki od starych na rozruszanie pierwszego biznesu to dla nas bułka z masłem. Gdy Tomasz Markiewka postanowił nieco nadkruszyć spiżowy pomnik Jeffa Bezosa, przypominając, że założyciel Amazona otrzymał na start całkiem spore kieszonkowe od rodziców, w wysokości ćwierć miliona (obecnie ok. 400 tysięcy) dolarów, szybko zareagował były prezes Novartis International. Otóż według Ryszarda Wojtkowskiego te kilkaset tysięcy dolarów to w sumie drobne, które są w zasięgu wielu młodych Polek i Polaków. Wystarczy tylko, że sprzedadzą apartament rodziców w Warszawie, Krakowie lub Gdańsku i już mogą odpalać polskiego jednorożca, nikt im nie broni.

Już pod koniec XX wieku ZIP Skład rymował, że „punkt widzenia się zmienia zależnie od stanu w kieszeniach”, co biznesmen niechęć potwierdził. Najwyraźniej według punktu widzenia statystycznego polskiego prezesa większość rodzin w Polsce spokojnie może upłynnić majątek wart milion złotych. Według twardych danych NBP jest jednak nieco inaczej: gospodarstwa domowe, których majątek netto wynosi co najmniej milion złotych, należą do siedmiu procent najbogatszych. Można podejrzewać, że nawet reprezentanci tych kilku procent najbogatszych niekoniecznie zechcą sprzedać wszystko, co mają, by dać synalkowi wkład na założenie start-upu.

Źródło: Piotr Wójcik, *Awans społeczny? Chyba nie w Polsce*, 31.01.2020 r., dostępny w internecie: krytykapolityczna.pl [dostęp 13.09.2020 r.].

Zapoznaj się z tekstami i wykonaj ćwiczenie.

Źródło I

” Krzysztof Teodor Toeplitz

Próba opisu inteligenta z PRL

Po wojnie funkcjonowało pojęcie przedwojennego inteligenta. Przedwojenny inteligent, których wielu jeszcze można było wówczas oglądać dookoła, był bez wątpienia postacią realną, a także w powszechnym odczuciu oznaczał on kategorię pozytywną. Był człowiekiem o przyzwoitym przygotowaniu umysłowym, zwłaszcza humanistycznym – w przedwojennym gimnazjum uczono łaciny, niekiedy nawet greki – władającym językami, łączącym te walory umysłowe z odpowiednią postawą obyczajową, dobrym wychowaniem, rzetelnością, uczciwością i poczuciem przynależności do elity społecznej.

Przedwojenny inteligent był także w czasach powojennych antytezą inteligenta z awansu, często zbyt pospiesznie produkowanego przez rozbudowany i powszechnie dostępny w czasach Polski Ludowej system edukacyjny. Inteligent z awansu okazywał się nierzadko znakomitym specjalistą, rzetelnym naukowcem, dociekliwym badaczem, tym jednak, co zazwyczaj odróżniało go od przedwojennego inteligenta, były niedostatki w warstwie obyczajowej, często dotyczącej także gustu estetycznego i tak zwanego obycia. Sporo inteligentów z awansu potrafiło niezwykle szybko uzupełniać te braki, u niektórych przemieniało się to nawet w szczególnego rodzaju snobizm, wzorowany właśnie na modelu przedwojennego inteligenta, niektórzy jednak z pozycji inteligenta

z awansu starali się także, jakby na przekór, wykrzesać pewien rodzaj obyczajowej prowokacji, podkreślając swoją robociarskość albo chłopskość jako atrybut krzepy i przeciwieństwo „zgniłych” postaw inteligenta przedwojennego.

Źródło: Krzysztof Teodor Toeplitz, *Próba opisu inteligenta z PRL*, 12.12.2005 r., dostępny w internecie: polityka.pl [dostęp 13.09.2020 r.].

Źródło II

” Piotr Kulas

Trzeba bronić inteligencji

Jako kategoria społeczna inteligencja spotyka się dziś z ostrą krytyką młodych elit. Owszem – można powiedzieć, że inteligencję krytykowano „od zawsze”. Zmiana polega jednak na tym, że dawne próby twórczego przepracowania inteligenckiego dorobku zostały zastąpione dążeniem do jego zupełnego odrzucenia. Warto zacytować kilka reprezentatywnych wypowiedzi. Pisarz Wojciech Engelking: „Inteligencja tak upiła się swoją władzą nad dyskursem, iż uznała, że Polska nie może się bez niej obejść. Jej działania doprowadziły do tego, że dziś słowo »inteligent« może funkcjonować jak obelga (...). Być inteligentem to być okcydentalistą i postępowcem. A contrario: wyznawać jakiegokolwiek inne poglądy to być chamem. Dlaczego tak uważam? Bo tylko liberalno-lewicowy odłam inteligencji zyskał w latach 90. polityczną sprawczość – przy zachowaniu, rzecz dyskusyjna, inteligenckiej niezależności”.

Źródło: Piotr Kulas, *Trzeba bronić inteligencji*, „Znak” 2019 r., nr 766, dostępny w internecie: miesiecznik.znak.com.pl [dostęp 13.09.2020 r.].

Dla nauczyciela

Autorka: Małgorzata Krzeszowska

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Sposoby adaptacji klas społecznych do zmiany społeczno-gospodarczej w Polsce

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

III. Struktura społeczna i problemy społeczne.

Uczeń:

2) analizuje sposoby adaptacji klas społecznych do zmiany społeczno-gospodarczej w Rzeczypospolitej Polskiej; wskazuje na przyczyny degradacji i awansu społecznego przedstawicieli tych klas społecznych.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- definiuje pojęcie zmiany społecznej;
- omawia, w jaki sposób przedstawiciele klas społecznych dostosowali się do życia w społeczeństwie po okresie transformacji;
- ocenia charakter zmian społecznych w Polsce.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca;
- metoda kuli śniegowej;

- dyskusja;
- metoda schematu.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- kartki A3/A4, pisaki.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Podanie tematu i celów lekcji.
2. Uczniowie definiują pojęcie zmiany społecznej metodą kuli śniegowej: najpierw w parach, potem w czwórkach i ósemkach. Na koniec każda z grup przedstawia swoją definicję i wszyscy wspólnie wybierają najlepszą.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z treścią lekcji. Na tej podstawie omawiają czynniki, które wpłynęły na zmiany społeczne w Polsce w okresie PRL i III RP. Wybrana osoba podsumowuje rozmowę.
2. Nauczyciel dzieli klasę na cztery grupy, które zapoznają się z audiobookiem. Każda z grup zajmuje się jedną klasą społeczną: pierwsza – chłopami, druga – robotnikami, trzecia – inteligencją, a czwarta – dyrektorami instytucji państwowych oraz elitami władzy. Następnie grupy w formie schematu przedstawiają zmiany, jakie dokonały się w obrębie danej klasy, i ich przyczyny. Rezultaty pracy prezentują na forum klasy.
3. Uczniowie wykonują ćwiczenia 6, 7 i 8.
4. Bazując na zdobytej wiedzy, klasa przechodzi do dyskusji i ocenia charakter zmian społecznych w Polsce. Uczniowie szczególną uwagę powinni zwrócić na ich przyczyny i skutki. Na koniec wybrana osoba podsumowuje dyskusję.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie kończą zdanie: „Społeczeństwo polskie jest jak, ponieważ ...”.

Praca domowa:

Wykonaj pozostałe e-ćwiczenia.

Materiały pomocnicze:

Współczesne społeczeństwo polskie: dynamika zmian, red. Wasilewski Jacek, Warszawa 2006.

Artur Patrzyłas, *Do jakiej klasy społecznej należysz? Uważaj, możesz się poważnie mylić*, forsal.pl.

Piotr Wójcik, *Awans społeczny? Chyba nie w Polsce*, krytykapolityczna.pl.

Krzysztof Teodor Toeplitz, *Próba opisu inteligenta z PRL*, polityka.pl.

Piotr Kulas, *Trzeba bronić inteligencji*, „Znak” 2019 r., nr 766.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą zapoznać się z audiobookiem wcześniej i przygotować referaty dotyczące poszczególnych klas społecznych.